

socialmedicinsk tidskrift

Sextiotredje årgången häfte nr 3 1986

Sturegatan 4, Sundbyberg. Tfn 08/98 40 44

Postadress: 172 83 Sundbyberg

Postgiro 1179-1

Allmän redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare

Ann Appelgren, red. sekr.,

Elisabeth Natt och Dag, expedition

Redaktionsutskott:

Erik Allander, professor i socialmedicin, Huddinge

Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping

Arne Borg, socialdirektör, Stockholm

Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå

Mats Forsberg, socialchef, Eskilstuna

Axel Gisslén, kommunalråd, Örebro

Kurt Grefve, socialchef, Kristianstad

Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg

Sonja Henriksson, socialbyråchef, Göteborg

Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Lund

Bengt Lindegård, professor i socialmedicin, Göteborg

Ivan Magnusson, socialdirektör, Uppsala

Bengt Scherstén, professor i allmänmedicin, Lund

Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm

Gösta Tibblin, professor i allmänmedicin, Uppsala

Tandvård — vård i förvandling

"Att förbättra tandhälsan" var mottot för det senaste odontologiska temanumret av Socialmedicinsk tidskrift, som utkom i december 1977. Gästredaktören, Inkeri Barenthin, avslutade sin presentation av detta nummer som följer: "Tandläkartätheten i Norden är högst i världen och vi har en organiserad barn- och ungdomstandvård. Trots detta är tandhälsan långt ifrån tillfredsställande."

Trots att det endast är 8 år sedan dessa synpunkter framfördes upplevs de i dag som delvis inaktuella. Sedan 1977 har tandläkarkåren utökats med upp emot 40% och antalet tandhygienister mer än fördubblats. Parallellt med, eller kanske som en effekt av, denna våldsamma resursförstärkning har tandhälsan i vårt land nått en nivå, som skulle kunna betecknas som i många avseenden tillfredsställande. Underlaget för detta påstående har tagits fram genom de stora insatser som har gjorts med kontinuerliga epidemiologiska analyser av hälsotillståndet inom barn- och ungdomsklientelet. Under senare år har bilden kompletterats med flera rapporter från olika delar av vårt land, vilka visar att tandhälsan också har förbättrats hos den vuxna så kallade "tandsjuka" generationen. I samma

takt som vårdresurserna och tandhälsan har ökat, har kraven på den tandvårdande verksamheten ändrat karaktär: tandläkarens traditionella arbetsuppgifter har kompletterats med nya och delvis oprövade sådana. Dessa förändringar inom vården, som i mycket avspeglar de förändringar som har skett i samhället i övrigt, är bakgrunden till mottot för detta temanummer, TANDVÅRD – VÅRD I FÖRVANDLING.

Den turbulens som den snabba utvecklingen medfört inom tandvårdssektorn har ytterligare förstärkts av den bistra ekonomiska utvecklingen i vårt land. Tandvårdssektorn har, liksom många andra sektorer, tillåtits att expandera under helt andra förutsättningar och står alltså tämligen plötsligt inför nya krav på rationaliseringar, vårdprioriteringar och i värsta fall to m nedskärningar.

Sannolikt har få verksamheter blivit så noggrant studerade och så noggrant kartlagda som den tandvårdande. Ingen möda har lämnats oprövad för att studera vårdens innehåll, vårdeffekter, vårdkonsumtion, vårdekonomi, vårdpersonalens arbetsuppgifter etc. En av de drivande krafterna i detta arbete har en av författarna i detta nummer varit, nämligen den ny tillträdde byråchefen vid Socialstyrelsen, Hans Sundberg. I sin artikel belyser han de stora reformer av övergripande karaktär, som har genomförts under den senaste tiden och som får betraktas som skördar av de senaste 15 årens intensiva utredningsarbeten. Hans Sundberg ger dessutom bl a sina synpunkter på hur den nya tandvårdslagen kan tänkas påverka tandläkarens verksamhet i framtiden.

Landstinget Västernorrland har i många avseenden varit steget före när det gäller att pröva nya vägar inom tandvården. Göran Thidevall beskriver i sin artikel hur man i samarbete med privattandvården genom offensiva åtgärder kan skapa bättre möjligheter för att erbjuda vård till såväl yngre som äldre patientgrupper. Han efterlyser dessutom en formulerad vårdfilosofi som bas och utgångspunkt för vårdplaneringen och för den framtida utvecklingen. En sådan skulle tjäna som komplement till de prestations- och resursmål som i dag används som de viktigaste styrinstrumenten i denna verksamhet.

En viktig fråga som framför allt de som planerar tandvård för vuxna patienter gärna vill ha besvarad är: Hur stort är vårdbehovet? Många av de epidemiologiska kartläggningar som har utförts har initierats av just den frågeställningen. Birger Rickardsson försöker i sin artikel att belysa de svårigheter som är förknippade med tolkningen av begreppet 'vårdbehov'. Möjligheterna att översätta vårdbehov i efterfråge- eller konsumtionstermer är helt avhängiga av hur behovet har definierats och uppmätts. Elof Petterson framhåller att kommunikationen mellan beslutsfattare, administratörer och vårdgivare inte kan fungera om man inte har ett gemensamt språk. Inom tandvården är detta en ganska komplex fråga. Tandsjukdomarna manifesteras på många olika nivåer, dels om aktiva sjukdomsprocesser dels som "ärrbildningar" efter tidigare skador. Detta medför en hel del tolkningsproblem när det gäller odontologisk epidemiologisk information. Eftersom resultaten av epidemiologiska undersökningar i stor utsträckning används och kommer att användas som underlag för den framtida vårdens inriktning och dimensionering är klargörandet av de epidemiologiska begreppen en mycket angelägen uppgift. Kommunikation och möjligheter att kunna dra de rätta slutsatserna av epidemiologiska undersökningar förutsätter dessutom vissa insikter i

odontologiskt tillämpade statistiska metoder. Några av de fällor och fel som man kan råka ut för när man ger sig i kast med sådana uppgifter, illustreras i ett avsnitt av Hilding Björn. Han är angelägen om att påpeka att tillgången till en egen dator med färdiga statistiska program inte innebär att kontakter med statistisk expertis kan avvaras. Fallgroparna är många i odontologiska sammanhang, inte bara beroende på sjukdomarnas varierande manifestationsnivå, utan också för att de inte enbart drabbar den enstaka individen utan upp till 148 tandtytor hos var och en av dem! Trots att tandhälsan totalt sett har ökat i vårt land, finns det människor som av olika anledningar har betydligt sämre tandstatus än genomsnittet. Det är angeläget att spåra och skapa möjligheter att hjälpa även dessa. Arne Halling och Tore Hällström har beskrivit en sådan sk riskgrupp som identifierades vid en undersökning av medelålders kvinnor i Göteborg. Orsaken till deras sämre tandhälsa var tandvårdsfobi, som hade avhållit dem från att söka regelbunden tandvård.

Göran Söderholm och Birger Rickardsson beskriver i sin artikel vilka positiva effekter företagstandvård kan ha på de anställdas tandvårdsvanor.

Innehållet i detta temanummer speglar en del av de diskussioner som är aktuella inom tandvården i dag. Diskussioner som visar att tandläkarna kompletterat en starkt individorienterad syn till en mera samhällsodontologisk sådan på sina arbetsuppgifter. De senaste decenniernas ovanligt snabba förändringar innebär sannolikt att nuläget måste ses som en liten anhalt på vägen – vart denna väg leder är omöjligt att förutsäga. Kanhända kommer den nya tandvårdslagen att förändra vårdsituationen liksom de förändringar som aviserats när det gäller tandvårdsförsäkringens åtgärdsdebitering.

Den förbättrade tandhälsan hos barn och ungdom innebär möjligheter för samhällsekonomiska besparingar, vilket politikerna inte har varit sena att ta fasta på. Indragningen av statsbidragen till den organiserade vården – och därmed övervältringen av hela kostnaden för densamma på den redan hårt ansträngda landstingskommunala ekonomin – är ominös. Det ankommer på den samhällsodontologiska forskningen att bevaka resultaten och peka på eventuellt överdrivna och/eller felinriktade besparingsåtgärder, som skulle kunna leda till ökade och kanske alltför höga tandvårdskostnader för den framtida vuxna befolkningen. Låt oss trots allt hoppas att ett eventuellt odontologiskt temanummer om ett decennium eller så skall kunna redovisa fortsatta framsteg vad tandhälsotillståndet beträffar.

Anna-Lisa Björn

Gästredaktör för detta temanummer är Anna-Lisa Björn, professor i samhällsodontologi, Odontologiska fakulteten, Lunds universitet.